

СЕРГІЙ ДЕМБИЦЬКИЙ,

член-кореспондент НАН України, доктор соціологічних наук, заступник директора Інституту соціології НАН України (01021, Київ, вул. Шовковична, 12)

SERHII DEMBITSKYI,

Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Doctor of Sciences in Sociology, Deputy Director of the Institute of Sociology, NAS of Ukraine (12, Shovkovychna St., Kyiv, 01021)

sociotest.solutions@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7958-3557>

<https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57189518563>

ОЛЬГА БУРОВА,

кандидат соціологічних наук, завідувач Центру соціологічного моніторингу, Інститут соціології НАН України (01021, Київ, вул. Шовковична, 12)

OLGA BUROVA,

Candidate of Sciences in Sociology, Head of the Center for Sociological Monitoring, Institute of Sociology, NAS of Ukraine (12, Shovkovychna St., Kyiv, 01021)

olga.burova@i-soc.org.ua

<https://orcid.org/0000-0002-4149-8859>

ДМИТРО ГЛОМОЗДА,

кандидат технічних наук, доцент, молодший науковий співробітник Центру соціологічного моніторингу, Інститут соціології НАН України (01021, Київ, вул. Шовковична, 12)

DMYTRO HLOMOZDA,

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Junior Research Fellow at the Center for Sociological Monitoring, Institute of Sociology, NAS of Ukraine (12, Shovkovychna St., Kyiv, 01021)

glomozda.dm@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0001-6597-2068>

НАТАЛЯ СОБОЛЄВА,

доктор соціологічних наук, провідний науковий співробітник, відділ соціальної психології, Інститут соціології НАН України (01021, Київ, вул. Шовковична, 12)

NATALIA SOBOLIEVA,

Doctor of Sciences in Sociology, Leading Research Fellow at the Department of Social Psychology, Institute of Sociology, NAS of Ukraine (12, Shovkovychna St., Kyiv, 01021)

20sonata12@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5503-203X>

ІГОР БУРОВ,

кандидат філософських наук, заступник директора Інституту соціології НАН України (01021, Київ, вул. Шовковична, 12)

IGOR BUROV,

Candidate of Philosophical Sciences, Deputy Director of the Institute of Sociology, NAS of Ukraine (01021 Kyiv, Shovkovychna St. 12)

biv00700@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7488-6698>

ІРИНА МАРИНІЧ,

кандидат соціологічних наук, вчений секретар, старший науковий співробітник відділу історії та теорії соціології, Інститут соціології НАН України (01021, Київ, вул. Шовковична, 12)

IRYNA MARYNICH,

Candidate of Sciences in Sociology, Scientific Secretary, Senior Research Fellow at the Department of History and Theory of Sociology, Institute of Sociology, NAS of Ukraine (12, Shovkovychna St., Kyiv, 01021)

irinamarynich3gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-0643-6580>

Вплив стресових станів на ціннісно-мотиваційну сферу українців під час війни¹

Після початку широкомасштабної агресії Російської Федерації проти України чимало вітчизняних дослідників здійснили розвідки щодо впливу стресу на мотивацію в умовах війни. Вони стосуються зміни середовища, яке стало стресовим, мінливим та невизначеним (Когут, 2022), етичних аспектів протистояння професійному вигоранню (Касьян, Горошко, 2023), напрямів мотивації та розвитку співробітників (Білоусова, 2023), мотиваційних аспектів життя студентської молоді (Марченко та ін., 2022; Шкарлатюк, 2022), зворотного впливу мотивації на стрес (Герасімова, Рахубенко, 2024) та інших важливих тем.

При цьому ми не зустріли праць, автори яких комплексно розглядали би вплив різноманітних стресових станів на ціннісно-мотиваційну сферу, пов'язану

¹ Статтю підготовлено в перебігу виконання науково-дослідницької роботи «Стресові стани населення України в контексті війни: розповсюдженість, групи ризику та шляхи компенсації» (державний реєстраційний номер: 0123U100793) за конкурсною тематикою НАН України «Наукові і науково-технічні (експериментальні) роботи за пріоритетним напрямом “Українське суспільство в умовах війни, повоєнної трансформації та європейської інтеграції” на 2023–2024 рр.» (шифр: 6541230).

Цитування: Дембіцький, С., Бурова, О., Гломозда, Д., Соболева, Н., Буров, І., Мариніч, І. (2025). Вплив стресових станів на ціннісно-мотиваційну сферу українців під час війни. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 1, 5–24, <https://doi.org/10.15407/sociology2025.01.5>.

ну з особистим повсякденним життям. Водночас війна суттєво обмежила як об'єктивні можливості задоволення потреб у царині індивідуальних цінностей, так і відповідну мотивацію. І важливим компонентом такого впливу є психологічний дистрес¹.

Отже, у пропонованій статті проаналізовано, як різні прояви руйнівного психологічного стресу впливають на ціннісно-мотиваційну сферу під час війни. Спочатку ми схарактеризуємо системний підхід до соціологічного вивчення індивідуальних цінностей, що є концептуальною та методичною основою нашого дослідження. А потім розглянемо особливості впливу різноманітних руйнівних стресових станів на ціннісно-мотиваційну сферу українців під час війни.

Системний підхід до соціологічного вивчення індивідуальних цінностей

Враховуючи те, що раніше ми вже розглянули засадничі праці² у сфері дослідження цінностей з метою обґрунтування виправданості формулювання власного підходу (Дембіцький та ін., 2019: сс. 102–105), тут ми не будемо ще раз наводити нашу аргументацію. Та оскільки в зазначеній статті докладно висвітлено положення нашого підходу до вивчення цінностей (перш за все індивідуального рівня), нижче подано лише його ключові тези:

1. Вихідною точкою формування різноманітних індивідуальних цінностей є базові біологічні, психологічні та соціальні потреби. Вони трансформуються в цінності або інтереси завдяки індивідуальним смисловим нашаруванням довкола них.

2. Для комплексного вивчення цінностей важливо розуміти «світи об'єктів» (Blumer, 1986: pp. 10–12), частиною яких вони є. У цьому ми спираємося на символічний інтеракціонізм, що застосовує динамічний підхід до розуміння таких індивідуальних світів: «... з позиції символічного інтеракціонізму людське групове життя — це процес, в перебігу якого створюються, підтверджуються, трансформуються та відкидаються об'єкти. Життя і дії людей неминуче змінюються разом зі змінами, що відбуваються у світі їхніх об'єктів» (Blumer, 1986: pp. 10–12).

3. Розуміння того, що ціннісні об'єкти конкретного індивіда формуються у світі його об'єктів, вказує на існування макрокосму ціннісних систем, а їхні внутрішні взаємозв'язки, тобто зв'язки між самими цінностями цього індивіда, — їхнього мікркосму. Відповідно до цінностей слід підходити не як до «емоційно навантажених переконань найбільш абстрактного характеру» (Шестаковський, 2013: с. 134), а як до екзистенційно-соціальної категорії (Мельников, 2008).

4. Індивідуальні цінності складаються з трьох елементів — «потреби та об'єкта(-ів), необхідного(-их) для її задоволення, а також набору індивідуальних смислів та значень, що дають змогу цьому(-им) об'єкту(-ам) посісти особливе місце у світі людини» (Дембіцький та ін., 2019: с. 109).

¹ Руйнівний психологічний стрес.

² Маємо на увазі такі: (Hofstede, 1980; Inglehart, 1971; Rokeach, 1968; Schwartz, Bilsky, 1987).

При визначенні індивідуальних ціннісних об'єктів ми відштовхувалися від результатів дослідження культурних кодів комерційної реклами (Кліменкова, 2013). Звернення саме до цього дослідження зумовлено загальновідомою спрямованістю рекламної діяльності на індивідуальні потреби.

На підставі аналізу рекламних оголошень у глянцевих журналах авторка дослідження виокремлює п'ять культурних кодів: здоровий спосіб життя, краса та сексуальність, багатство й розкішне життя, сімейне щастя та моральні почуття, комфорт. У подальшому цей перелік був розширений та уточнений С. Дембіцьким у процесі обговорень з колегами, а також дискусій, які він проводив під час викладання на аспірантському семінарі в Інституті соціології НАН України.

Завершальний перелік включає 13 ціннісних об'єктів:

1. Домашній комфорт — затишок і хороші умови за місцем проживання.
2. Багатство — наявність значних фінансових та/або матеріальних ресурсів.
3. Краса — зовнішня привабливість, зокрема модний одяг.
4. Влада — можливість керувати, вирішувати, що робити іншим людям.
5. Фізичне здоров'я — хороше фізичне самопочуття та стан здоров'я.
6. Психологічний комфорт — хороший емоційний стан.
7. Міжособистісні стосунки — підтримання стосунків з рідними та/або іншими близькими людьми.
8. Знання — отримання важливої інформації та/або вивчення навколишнього світу.
9. Особиста свобода — побудова свого життя відповідно до своїх планів.
10. Статус — престиж, відомість, популярність.
11. Моральність — здійснення вчинків на підставі власних моральних орієнтирів.
12. Дозвілля — проведення вільного часу собі на втіху, розваги.
13. Самореалізація — досягнення високих цілей у професійній, творчій або іншій сфері.

Обґрунтування складників наведеного переліку як найважливіших індивідуальних цінностей було здійснено нами в окремому дослідницькому проекті (Дембіцький та ін., 2022), але розгляд відповідних теоретичних положень виходить за межі завдань цієї статті.

Зазначені індивідуальні цінності поділяються на кілька ціннісних сфер, або структурних частин (див. рис.)¹. До сфери базових потреб належать цінності фізичного здоров'я, психологічного комфорту та міжособистісних стосунків. Моральність та особиста свобода становлять сферу універсальних орієнтирів. Решта цінностей утворюють сферу успіху, яка поділяється на три частини: 1) домашній комфорт, багатство і краса (зона приватності); 2) влада і статус (зона домінування); 3) дозвілля, самореалізація і знання (зона взаємодії з навколишнім світом).

¹ Зазначена структура побудована за результатами окремого емпіричного дослідження, проведеного у 2022 році. Втім, його розгляд виходить за межі цієї статті. Для отримання більш повної інформації див.: (Дембіцький та ін., 2019; Дембіцький, Сидоров, 2022; Дембіцький, 2022).

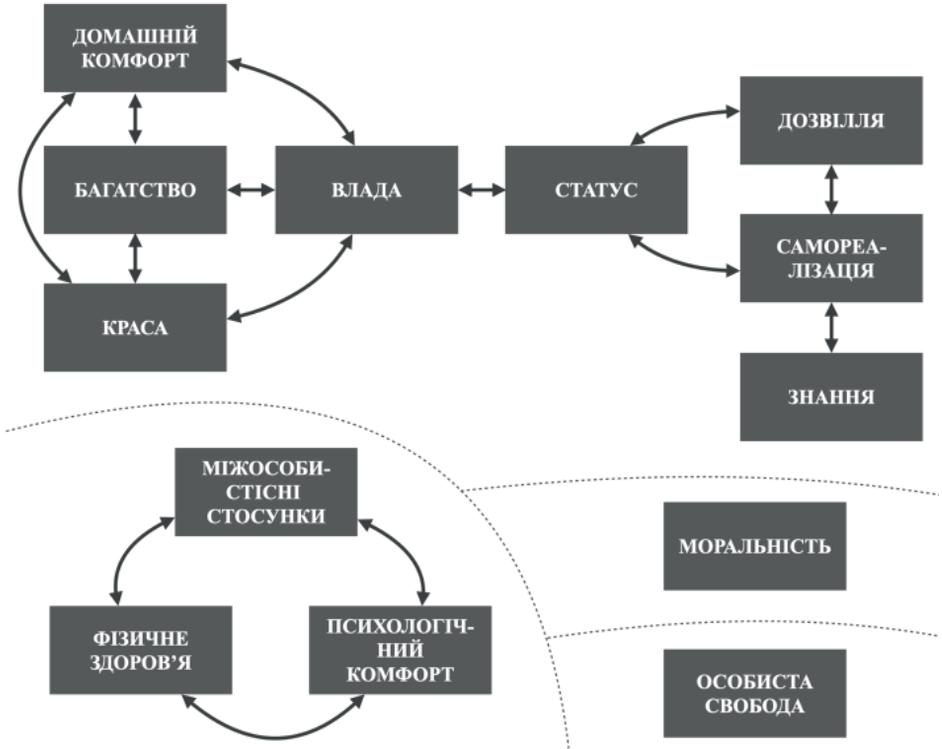

Рис. Структура індивідуальних цінностей (за даними 2022 року)

Наведені цінності та їхню структуру використано як орієнтири вимірювання ціннісно-мотиваційних станів, а також пошуку зв'язків між ціннісно-мотиваційними та стресовими станами.

Ціннісні сили та амбіції під тиском стресових станів: 2023 рік

Дизайн. Польовий етап дослідження був проведений Соціологічною групою «Рейтинг» на замовлення Інституту соціології НАН України на всій території України (крім окупованих територій Криму та Донбасу) 6–10 жовтня 2023 року. Збирання даних проводили у форматі «mixed mode» із застосуванням Computer Assisted Telephone Interviewing (CATI) для рекрутингу респондентів та Computer Assisted Web Interviewing (CAWI) для відповідей респондентів щодо основного блоку анкети. Вибірка, використана для фінального аналізу, включає 2767 респондентів і репрезентує населення України віком від 18 до 69 років, яке користується смартфонами. Вибірка не включає українців, які на момент опитування перебували за межами України. Похибка вибірки із довірчою імовірністю 0,95 та врахуванням дизайн-ефекту (1,1) становить $\pm 2,0\%$.

Інструмент. Для вимірювання сил та амбіцій у ціннісному контексті було використано експериментальну методичку «Індекс життєвих сил та амбіцій». Її концептуальною базою також є системний підхід до соціологічного вивчення

індивідуальних цінностей. Змістовно для кожної з 13 цінностей було запропоновано по два емпіричні індикатори (додаток 1), кожен з яких містить варіанти для фіксації чотирьох ціннісно-мотиваційних станів:

- ціннісної апатії, або незацікавленості в реалізації індивідуальної цінності;
- ціннісної виснаженості, або недостатності життєвих сил для реалізації цінності за наявності відповідного бажання;
- ціннісної фрустрації, або бажання реалізації індивідуальної цінності за відчуття неможливості такої реалізації через обставини, на які не може вплинути респондент;
- ціннісної сили, або бажання реалізувати цінність за наявності життєвих сил для цього.

Перевірку якості запропонованої вимірювальної методики було здійснено окремо для кожної із ціннісних сфер (табл. 1) за допомоги конфірматорного факторного аналізу із застосування методу діагонально зважених найменших квадратів (DWLS). Як видно з результатів, для кожної із ціннісних сфер отримано відмінні результати.

Таблиця 1

**Результати оцінювання факторної валідності методики
«Індекс ціннісних сил та амбіцій»***

Показник	Сфера БП	Сфера У-П	Сфера У-Д	Сфера У-НС	Сфера УО
$\chi^2 / df (\leq 5)$	6,8 / 6	12,8 / 6	0,05 / 1	8,3 / 6	0,01 / 1
p -value ($\geq 0,05$)	0,34	0,05	0,817	0,21	0,94
CFI ($\geq 0,95$)	1,00	0,99	1,00	1,00	1,00
TLI ($\geq 0,95$)	1,00	0,99	1,00	0,99	1,00
RMSEA ($\leq 0,05$)	0,01	0,02	0,00	0,01	0,00

* Скорочення в таблиці: БП — базові потреби, У-П — успіх (зона приватності), У-Д — успіх (зона домінування), У-НС — успіх (зона взаємодії з навколишнім світом), УО — універсальні орієнтири.

Для вимірювання стресових станів використовувалася низка експрес-шкал (по 4 індикатори в кожній; додаток 2), що фіксують такі стресові стани: 1) ворожість як імпульсивність і агресивність; 2) депресія як пригніченість і тужливість; 3) соматизація як тілесний дискомфорт; 4) міжособистісна сензитивність як низька самооцінка, сором'язливість і вразливість; 5) тривожність як напруженість, страх і погані передчуття; 6) загальна виснаженість як занепад фізичних і психічних можливостей; 7) параноїдальні ідеї як підозрливість, недовіра і схильність до звинувачення інших. Вихідною точкою для виокремлення цих шкал став відомий тест Л. Дерогатиса (Derogatis, Fitzpatrick, 2004) та, зокрема, одна з його версій — SCL-27 (Hardt, Gerbershagen, 2001).

Якість шкал також було перевірено із застосуванням конфірматорного факторного аналізу (DWLS). Усі моделі дуже добре відповідають даним (див. табл. 2).

Таблиця 2

Результати оцінювання факторної валідності шкал психологічного дистресу

Шкала	χ^2 / df (≤ 5)	p-value ($\geq 0,05$)	CFI ($\geq 0,95$)	TLI ($\geq 0,95$)	RMSEA ($\leq 0,05$)
Ворожості	3,9 / 2	0,15	0,99	0,99	0,02
Депресії	2,0 / 2	0,38	1,00	1,00	< 0,01
Соматизації	4,0 / 2	0,14	1,00	0,99	0,02
Міжособистісної сензитивності	2,8 / 2	0,25	1,00	0,99	0,01
Тривожності*	1,0 / 1	0,32	1,00	1,00	< 0,01
Загальної виснаженості*	5,0 / 1	0,02	0,99	0,99	0,04
Параноїдальних ідей	1,0 / 2	0,60	1,00	1,00	< 0,01

* Шкали тривожності та виснаженості оцінювалися як двофакторні. У шкалі тривожності перший фактор фіксує внутрішнє напруження, другий — страх. У шкалі виснаженості перший фактор фіксує занепад сил, другий — проблеми з концентрацією.

Статистичний аналіз. Для оцінювання відмінностей між представленістю позитивних і негативних станів було використано довірчі інтервали для вибіркових пропорцій (інтервальне оцінювання на основі нормального розподілу). При цьому для зменшення імовірності відхилення нульової гіпотези ми виходили з припущення про частку ознаки у генеральній сукупності, що становить 0,5. Була застосована 95-відсоткова довірча імовірність та дизайн-ефект, що дорівнює 1,1. Відповідний довірчий інтервал становить $\pm 0,02$.

Для аналізу зв'язку між стресовими станами та ціннісно-мотиваційними станами було використано множинну лінійну регресію.

Усі розрахунки виконано в середовищі статистичної обробки даних R (версія 4.3.1).

Результати. З огляду на різницю між рівнями ціннісної виснаженості/фрустрації (сума відсотків) та ціннісної сили (табл. 3, показник — «Р»), найкраща ситуація характерна для таких індивідуальних цінностей, як міжособистісні стосунки, моральність та знання. Усі шість індикаторів, що вимірюють вказані цінності, займають перші шість позицій у рейтингу бажання їх задоволення та наявних сил для цього. З цього можна зробити висновок, що міжособистісні стосунки, моральність та знання є ціннісними основами, які підтримують повсякденне життя українців в умовах війни.

Крім них переважання ціннісно-мотиваційного стану сили характерно лише для окремих показників індивідуальних цінностей свободи та влади.

Статистично значима різниця у рівнях відсутня між станами ціннісної виснаженості/фрустрації (сума відсотків) та ціннісної сили для обох індикаторів індивідуальних цінностей психологічного комфорту, домашнього комфорту та самореалізації, а також окремих індикаторів індивідуальних цінностей краси та свободи.

Відповідно, частково до негативного спектру значень потрапили цінності влади та краси, а повністю — цінності статусу, здоров'я, дозвілля та багатства. Тут варто відзначити той факт, що для окремих індикаторів цінностей статусу, влади та краси характерним є доволі високий рівень ціннісної апатії (від третини

і більше). І кожен із таких індикаторів знаходиться в негативному спектрі значень (показник — «Р»).

Таблиця 3

**Показники ціннісно-мотиваційних станів
за окремими індикаторами індивідуальних цінностей, %**

Індикатор	Індивідуальна цінність	Ціннісно-мотиваційні стани*				
		А	В	Ф	С	Р
Спілкування з близькими	Міжособистісні стосунки	3,3	9,0	15,7	72,1	47,4
Дотримання своїх моральних принципів	Моральність	4,7	11,3	13,6	70,4	45,5
Добррозичливості та співчутливого ставлення близьких	Міжособистісні стосунки	6,4	9,1	20,4	64,0	34,5
Розуміння, що є правильним і неправильним у житті	Моральність	8,9	11,0	21,1	59,1	27,0
Нових цікавих знань або інформації	Знання	7,8	19,7	15,9	56,5	20,9
Орієнтації у важливих подіях і новинах	Знання	12,5	14,3	21,4	51,8	16,1
Свободи у прийнятті рішень	Свобода	4,3	11,7	29,3	54,7	13,7
Повноважень на роботі та/або в сім'ї	Влада	16,5	14,3	24,1	45,1	6,7
Привабливої зовнішності	Краса	19,4	19,6	19,3	41,7	2,8
Психологічної стійкості до життєвих проблем	Психологічний комфорт	6,0	23,3	22,7	48,0	2,0
Затишного і комфортного помешкання	Домашній комфорт	4,3	18,0	29,5	48,2	0,7
Життєвих досягнень	Самореалізація	8,0	21,6	24,7	45,7	-0,6
Повної віддачі у професійній, творчій або іншій справі, якою Ви захоплюєтеся	Самореалізація	11,4	24,6	20,1	43,9	-0,8
Дотримання власних планів	Свобода	4,1	20,3	28,3	47,3	-1,3
Хороших умов за місцем проживання	Домашній комфорт	4,8	17,1	31,7	46,4	-2,4
Хорошого емоційного стану	Психологічний комфорт	3,4	21,0	28,6	47,0	-2,6
Інтересу до себе з боку інших людей	Статус	32,2	12,0	25,0	30,7	-6,3
Важливості свого соціального становища	Влада	19,2	15,8	28,8	36,2	-8,4
Здоров'я	Здоров'я	2,8	22,6	31,3	43,2	-10,7
Розваг у вільний час	Дозвілля	25,5	18,1	24,6	31,8	-10,9
Життєвої енергії та фізичного тону	Здоров'я	5,3	34,1	19,1	41,5	-11,7
Важелів впливу на інших людей	Статус	44,6	13,3	20,5	21,6	-12,2
Модного та красивого одягу	Краса	34,3	16,2	24,1	25,4	-14,9
Надійного джерела доходів	Багатство	3,5	16,8	43,2	36,6	-23,4
Повноцінного дозвілля	Дозвілля	12,6	20,5	36,0	30,9	-25,6
Достатніх фінансових накопичень	Багатство	5,9	21,8	45,5	26,9	-40,4

* Скорочення в таблиці: А — апатія, В — виснаження, Ф — фрустрація, С — сила, Р — різниця між силою та виснаженням+фрустрацією.

Розподіли відповідей щодо кожного з наведених індикаторів пов'язані з рівнями психологічного дистресу. Очікувано при зростанні загального рівня психологічного дистресу збільшується кількість респондентів, які говорять про ціннісну виснаженість (для всіх індикаторів) та ціннісну фрустрацію (для 21 індикатора із 26), а також зменшується кількість респондентів, які говорять про ціннісний стан сили (для всіх індикаторів). Але для демонстрації наслідків загального рівня стресу та конкретних стресових станів в ціннісно-мотиваційній сфері ми використовуємо узагальнені результати на підставі відповідей за методикою «Індекс життєвих сил та амбіцій».

Зміст методики дає змогу здійснити агрегацію даних щонайменше двома способами: за окремими цінностями та за окремими ціннісно-мотиваційними станами. У першому випадку для кожної цінності до уваги слід взяти відповіді одразу стосовно обох індикаторів, що дає можливість побудувати 5-бальну шкалу потенціалу їх реалізації (табл. 4).

Таблиця 4

**Правила узагальнення відповідей стосовно індикаторів,
що позначають спільну цінність**

Значення шкали	Правило його визначення
-2	За обома індикаторами зафіксовано ціннісно-мотиваційні стани виснаженості та/або фрустрації
-1	За одним з індикаторів зафіксовано ціннісно-мотиваційний стан виснаженості або фрустрації, за іншим — апатії
0	За обома індикаторами зафіксовано ціннісно-мотиваційний стан апатії або за одним з індикаторів зафіксовано ціннісно-мотиваційний стан виснаженості чи фрустрації, за іншим — сили
1	За одним з індикаторів зафіксовано ціннісно-мотиваційний стан сили, за іншим — апатії
2	За обома індикаторами зафіксовано ціннісно-мотиваційний стан сили

У випадку узагальнення за окремими ціннісно-мотиваційними станами розраховується проста сума відповідей для кожного з них за всіма 26 індикаторами. Відповідне значення потенційно потрапляє в інтервал від 0 (респондент жодного разу не дав відповідь, що позначає цей стан) до 26 (усі відповіді респондента позначають цей стан).

Зв'язок стресових станів з потенціалом реалізації окремих індивідуальних цінностей. Узагальнені показники щодо потенціалу реалізації окремих індивідуальних цінностей дають змогу побудувати регресійні рівняння, які оцінюють сукупний вплив семи стресових станів (табл. 5). Враховуючи порівняно сильні зв'язки (від 0,40 до 0,65) між різними симптоматичними вимірами психологічного дистресу, ми перевірили їх на мультиколінеарність. Відповідні коефіцієнти інфляції дисперсії (VIF) перебувають у діапазоні від 1,5 до 2,5. Отже, використання цих стресових станів як незалежних змінних у рамках однієї моделі є виправданим.

**Зв'язок стресових станів із потенціалом реалізації
індивідуальних цінностей**

Індивідуальна цінність	<i>F / df</i>	<i>p-value</i>	<i>R</i> ²	Значущі стресові стани (регресійні коефіцієнти)
Сфера базових потреб				
Психологічний комфорт	110,2 / 5	< 0,001	0,165	Ворожість ⁺ (0,04), сензитивність (-0,06), соматизація (-0,09), тривога (-0,09), депресія (-0,12)
Фізичне здоров'я	129,7 / 4	< 0,001	0,157	Ворожість ⁺ (0,06), соматизація (-0,18), загальна виснаженість (-0,06), депресія (-0,11)
Міжособистісні стосунки	67,5 / 4	< 0,001	0,088	Ворожість (-0,04), соматизація (-0,04), параноїдальні ідеї (-0,07), депресія (-0,09)
Сфера універсальних орієнтирів				
Особиста свобода	71,3 / 5	< 0,001	0,113	Ворожість ⁺ (0,06), сензитивність (-0,07), соматизація (-0,07), загальна виснаженість (-0,05), депресія (-0,12)
Моральність	65,5 / 3	< 0,001	0,065	Сензитивність (-0,05), соматизація (-0,10), депресія (-0,04)
Сфера успіху — зона приватності				
Домашній комфорт	86,1 / 4	< 0,001	0,110	Ворожість ⁺ (0,07), сензитивність (-0,08), соматизація (-0,11), депресія (-0,12)
Краса	45,8 / 5	< 0,001	0,075	Ворожість ⁺ (0,06), сензитивність (-0,07), соматизація (-0,08), параноїдальні ідеї (-0,03), загальна виснаженість (-0,05)
Багатство	68,8 / 3	< 0,001	0,068	Ворожість ⁺ (0,06), соматизація (-0,12), депресія (-0,10)
Сфера успіху — зона домінування				
Влада	76,0 / 4	< 0,001	0,098	Ворожість ⁺ (0,04), сензитивність (-0,07), соматизація (-0,08), депресія (-0,11)
Статус	39,1 / 5	< 0,001	0,064	Ворожість ⁺ (0,03), сензитивність (-0,06), соматизація (-0,05), загальна виснаженість (-0,04), депресія (-0,04)
Сфера успіху — зона взаємодії з навколишнім світом				
Самореалізація	74,8 / 5	< 0,001	0,118	Ворожість ⁺ (0,05), сензитивність (-0,03), соматизація (-0,07), загальна виснаженість (-0,08), депресія (-0,12)
Знання	90,2 / 3	< 0,001	0,088	Сензитивність (-0,05), соматизація (-0,10), депресія (-0,07)
Дозвілля	59,2 / 3	< 0,001	0,059	Сензитивність (-0,03), соматизація (-0,10), депресія (-0,05)

⁺ Цей стресовий стан справляє посилювальний, а не послаблювальний вплив.

Отже, кількість разів, коли певний стресовий стан є релевантним у контексті впливу на ціннісно-мотиваційну сферу, є такою (у порядку зменшення): соматизація — 13 разів, депресія — 12, ворожість — 10, сензитивність — 10, загальна виснаженість — 4, параноїдальні ідеї — 2, тривога — 1. Відповідно, до стресових станів, що є визначальними, належать соматизація, депресія, ворожість та сензитивність. При цьому ворожість щодо відповідних 10 цінностей справляє здебільшого посилювальний вплив (винятком тут є — індивідуальна цінність міжособистісних стосунків).

Найбільшого впливу з боку стресових станів зазнають індивідуальні цінності зі сфери базових потреб, особливо — психологічний комфорт та фізичне здоров'я, що цілком очікувано. У сфері універсальних орієнтирів сильнішого впливу зазнає індивідуальна цінність особистої свободи. У сфері успіху цінностями, що є найуразливішими до негативних психологічних ефектів є домашній комфорт для зони приватності, влада для зони домінування та самореалізація для зони взаємодії з навколишнім світом.

Якщо ж говорити про індивідуальні цінності, які є найстійкішими до впливу стресових станів, то за різними напрямками (в порядку зменшення впливу) — це міжособистісні стосунки, багатство, моральність, статус та дозволя.

Також на підставі узагальнених даних щодо окремих індивідуальних цінностей (5-бальні шкали) можна побудувати загальний показник, що є сумою всіх узагальнених значень, та проаналізувати його аналогічним чином (табл. 6). Отримані результати вказують на релевантність таких симптоматичних вимірів, як ворожість, сензитивність, соматизація, загальне виснаження та депресія ($F = 135,7$; $df = 5$; $p\text{-value} < 0,001$; $R^2 = 0,196$).

Таблиця 6

**Вплив стресових станів
на узагальнений ціннісний потенціал**

Параметри моделі	Коефіцієнти	Стандартна похибка	<i>t-value</i>	<i>p-value</i>
Константа	11,79	0,54	21,7	< 0,001
Ворожість	0,46	0,14	3,4	< 0,001
Сензитивність	-0,62	0,13	-4,9	< 0,001
Соматизація	-1,21	0,12	-9,8	< 0,001
Загальна виснаженість	-0,36	0,14	-2,5	0,012
Депресія	-1,13	0,13	-8,9	< 0,001

Вплив стресових станів на окремі ціннісно-мотиваційні стани. У цьому випадку ми так само використали регресійний аналіз (табл. 7). Слід зазначити, що аналізуючи вплив, який чиниться на ціннісно-мотиваційний стан виснаження, ми розглянули дві моделі — із застосування стресового стану загальної виснаженості та без нього. Використання другої моделі зумовлено концептуальною близькістю двох явищ — ціннісно-мотиваційного стану виснаженості та

стресового стану загальної виснаженості. Якщо звернутися до суто статистичного аспекту, то сила парного зв'язку (r -Пірсона) між ними становить 0,36 (p -value < 0,001).

Таблиця 7

**Вплив стресових станів
на ціннісно-мотиваційні стани**

Ціннісно-мотиваційний стан	F / df	p -value	R^2	Значимі стресові стани (регресійні коефіцієнти)
Апатія	13,6 / 4	0,018	0,018	Ворожість (-0,12), тривога (-0,12), параноїдальні ідеї (-0,12), депресія (0,20)
Фрустрація	29,6 / 5	< 0,001	0,049	Ворожість (-0,18), соматизація (0,44), параноїдальні ідеї (0,23), загальна виснаженість (-0,21), депресія (0,21)
Виснаження — варіант 1	131,9 / 4	< 0,001	0,159	Сензитивність (0,18), соматизація (0,15), загальна виснаженість (0,41), депресія (0,28)
Виснаження — варіант 2*	116,8 / 4	< 0,001	0,143	Сензитивність (0,27), соматизація (0,20), тривога (0,14), депресія (0,37)
Сила	114,4 / 5	< 0,001	0,170	Ворожість (0,31), сензитивність (-0,28), соматизація (-0,60), загальна виснаженість (-0,18), депресія (-0,62)

* У моделі перевірялися всі стресові стани, за винятком загальної виснаженості.

Найслабший сукупний вплив стресові стани чинять на ціннісно-мотиваційний стан апатії. При цьому більшість релевантних станів знижують, а не підвищують її. Винятком, цілком очікувано, тут є депресія. Фрустрація зумовлюється стресовими станами трохи менш як на 5%, а послаблювальним впливом тут характеризуються ворожість та, що цікаво, виснаженість. Значно відчутнішим (не менш як 14%) є вплив стресу на ціннісно-мотиваційні стани виснаженості та сили. В обох варіантах моделі щодо зумовленості ціннісної виснаженості всі релевантні стресові стани справляють суто негативний вплив. У випадку ціннісної сили стресовий стан ворожості характеризується посилювальним ефектом, решта — послаблювальним.

Обговорення

Якщо будувати міркування, орієнтуючись на окремі стресові стани, то увагу слід звернути передусім на соматизацію, депресію, ворожість та сензитивність як найбільш представлені у плані впливу, а отже, такі, що можуть заподіювати системні ефекти на життєдіяльність індивідів.

Як уже зазначалося, з них ворожість переважно активізує, а не пригнічує ціннісно-мотиваційну сферу. Решта три за своїм змістом мали б найтісніше взаємодіяти з цінностями, що формують зону базових потреб: соматизація — із

цінністю фізичного здоров'я, депресія — із цінністю психологічного комфорту, сензитивність — із цінністю міжособистісних стосунків. Але якщо для соматизації та депресії така гіпотеза в цілому підтверджується, то для сензитивності — однозначно ні.

Так, серед стресових станів, які є релевантними для цінності міжособистісних стосунків, сензитивність взагалі відсутня. Водночас специфічним для цієї цінності є те, що сили та амбіції її реалізації від'ємно пов'язані з параноїдальними ідеями та ворожістю. Загалом параноїдальні ідеї як релевантні стресові стани індивідуальної ціннісної сфери фігурують лише двічі, але цілком зрозуміло, чому один з таких випадків — міжособистісні стосунки. Своєю чергою, ворожість хоча й може активізувати людину в певних випадках, але погано позначається на стосунках з іншими.

Можливим поясненням відсутності взаємодії між міжособистісною сензитивністю та міжособистісними стосунками є фокусування в індикаторах, які її описують, на близьких людях. Беручи до уваги те, що сензитивність розглядається як низька самооцінка, сором'язливість і вразливість, вона може суттєво втрачати свій негативний вплив у тих випадках, коли людина взаємодіє не просто зі знайомими їй людьми, а з такими, яких вона вважає для себе близькими (такі стосунки передбачають прийняття, що нівелює міжособистісну сензитивність). Для більшості ж інших індивідуальних цінностей, реалізація яких так чи так пов'язана із соціальною взаємодією, сензитивність набуває руйнівного потенціалу.

Окремо слід розглянути стресовий стан ворожості. Її в певному розумінні позитивну роль не можна назвати парадоксальною, оскільки агресія говорить і про можливість вивільняти енергію, і про її наявність, і взагалі про здатність цим користуватися. Соціальний конфлікт є невіддільною частиною соціального життя. Так само важливою, як і соціальний обмін. У цьому розумінні ворожість може вказувати на готовність звертатися до соціального конфлікту, зокрема як до інструмента досягнення власних цілей.

У разі розгляду узагальненого ціннісного потенціалу (тобто якщо брати до уваги ціннісні сили та амбіції одразу за всіма цінностями) найважливішими, знову ж таки, є міжособистісна сензитивність, соматизація та депресія як стресові стани, що пригнічують ціннісно-мотиваційну сферу, а також ворожість — як стресовий стан, що її активізує. Крім них релевантності набуває стресовий стан загальної виснаженості. Звісно, в негативному значенні. Утім, вплив останнього є найслабшим. Найсильнішими ж є соматизація та депресія — головні психологічні дистреси в тілесному та психологічному вимірах відповідно.

Таку саме структуру взаємозв'язків (щодо їхнього змісту та спрямованості) демонструє ціннісно-мотиваційний стан сили. Це цілком зрозуміло, бо він фактично є рафінованим відображенням узагальненого ціннісного потенціалу. Ціннісна виснаженість очікувано є протилежністю ціннісної сили. Це майже повністю випливає з першої моделі (табл. 7), у якій за предиктор використано стресовий стан загальної виснаженості. Відмінним аспектом тут є відсутність будь-якої ролі ворожості. Якщо ж за інтерпретації ціннісно-мотиваційного ста-

ну виснаженості орієнтуватися на другу модель (з якої виключено стресовий стан загальної виснаженості), усі предиктори так само характеризуються посилювальним ефектом. При цьому до трьох основних негативних чинників (сензитивності, соматизації та депресії) додається тривога.

Решта ціннісно-мотиваційних станів, навпаки, дають відкриті до конкурувальних пояснень результати. Ціннісна апатія характеризується тим, що її рівень негативно пов'язаний не тільки, як можна було б очікувати, з ворожістю, а й також із тривогою та параноїдальними ідеями. Лише депресія посилює цей ціннісно-мотиваційний стан. Ціннісна ж фрустрація зворотно пов'язана як із ворожістю, так і з загальною виснаженістю. Ми пояснюємо це тим, що остання цілком може бути викликана тими докладеними зусиллями, які спрямовані на реалізацію конкретних індивідуальних цінностей. За таких умов людина просто не може перебувати у стані фрустрації, яка модально повинна характеризуватися саме відсутністю дій. Подібно до апатії, фрустрація пов'язана з депресією й натомість не пов'язана із сензитивністю. І так само тут присутній зв'язок з параноїдальними ідеями, але вже з протилежним знаком.

Висновки

Ключовими стресовими станами, якщо говорити саме про руйнівні впливи, слід назвати соматизацію та депресію. Саме вони мають потенціал створення системних утруднень на шляху реалізації індивідуальних цінностей. Дещо «відстає» від них міжособистісна сензитивність — як щодо сфер впливу, так і щодо її сили. Але її негативний вплив є цілком очевидним щодо тих ціннісних сфер, які пов'язані із соціальною взаємодією.

Характерним моментом є те, що ціннісні сили та амбіції для трьох «ціннісних стовпів» українців під час війни — міжособистісних стосунків, моральності та знання — доволі слабо залежать від стресових станів. Власне, це є одним з важливих чинників того, чому вони зберігають такий високий потенціал реалізації в цей складний час. Показовим тут є й те, що для жодної із цих цінностей не спостерігається активувального ефекту ворожості.

Своєю чергою, підсилювальна роль стресового стану ворожості не тільки спостерігається для більшості індивідуальних цінностей, а й є представленою в усіх ціннісних сферах (а для сфери успіху — в усіх її зонах). Хоча на даному етапі дослідження у нас немає підстав ставити наші висновки під сумнів, у подальшому слід здійснити додаткову перевірку цього феномену, розглянувши додаткові конкурувальні пояснення.

Насамкінець, викладаючи висновок про загальний вплив стресових станів на ціннісні сили та амбіції, слід відзначити його значимість (майже 20% загальної мінливості), а також наявність неочевидних нюансів, які відкривають шлях до більш повного розуміння цього взаємозв'язку. Зокрема, ці нюанси продемонстрували себе не лише в разі розгляду стресового стану ворожості, а й також стресових станів параноїдальних ідей, тривоги та навіть загальної виснаженості.

ДОДАТКИ**Додаток 1****otc1. Чи є у Вас бажання та сили для забезпечення переліченого?****1 – Немає такого бажання****2 – Є бажання, але немає сил****3 – Є і бажання, і сили****4 – Є бажання, але це ніяк від мене не залежить**

otc1_1. Психологічна стійкість до життєвих проблем	1	2	3	4
otc1_2. Достатні фінансові накопичення	1	2	3	4
otc1_3. Повна віддача у професійній, творчій або іншій справі, якою Ви захоплюєтеся	1	2	3	4
otc1_4. Затишне і комфортне помешкання	1	2	3	4
otc1_5. Інтерес до себе з боку інших людей	1	2	3	4
otc1_6. Важелі впливу на інших людей	1	2	3	4
otc1_7. Хороший емоційний стан	1	2	3	4
otc1_8. Надійні джерела доходів	1	2	3	4
otc1_9. Дотримання власних планів	1	2	3	4
otc1_10. Доброзичливість та співчутливе ставлення близьких	1	2	3	4
otc1_11. Повноцінне дозвілля	1	2	3	4
otc1_12. Повноваження на роботі та/або в сім'ї	1	2	3	4
otc1_13. Життєві досягнення	1	2	3	4
otc1_14. Дотримання своїх моральних принципів	1	2	3	4
otc1_15. Розваги у вільний час	1	2	3	4
otc1_16. Приваблива зовнішність	1	2	3	4
otc1_17. Розуміння, що є правильним і неправильним в житті	1	2	3	4
otc1_18. Нові цікаві знання або інформація	1	2	3	4
otc1_19. Спілкування з близькими	1	2	3	4
otc1_20. Орієнтація у важливих подіях і новинах	1	2	3	4
otc1_21. Модний та красивий одяг	1	2	3	4
otc1_22. Важливість свого соціального положення	1	2	3	4
otc1_23. Життєва енергія та фізичний тонус	1	2	3	4
otc1_24. Хороші умови за місцем проживання	1	2	3	4
otc1_25. Свобода у прийнятті рішень	1	2	3	4
otc1_26. Здоров'я	1	2	3	4

Додаток 2

str1. У зв'язку із певними життєвими ситуаціями багато людей стикаються із різними переживаннями, відчуттями та думками. Далі наведено перелік найчастіших станів такого роду. Оцініть, як часто кожен із них був характерним для Вас останнім часом.

1 – Ніколи

2 – Зрідка

3 – Періодично

4 – Майже постійно

Шкала депресії				
str1_1. Пригнічений настрій, «хандра»	1	2	3	4
str1_2. Відчуття, що майбутнє безнадійне	1	2	3	4
str1_3. Думки про смерть	1	2	3	4
str1_4. Відчуття втрати сенсу життя	1	2	3	4
Шкала загальної виснаженості				
str1_5. Знесилення чи загальмованість	1	2	3	4
str1_6. Те, що Ви легко губите думку	1	2	3	4
str1_7. Те, що Вам важко зосередитися	1	2	3	4
str1_8. Відсутність мотивації	1	2	3	4
Шкала соматизації				
str1_9. Відчуття слабкості в різних частинах тіла	1	2	3	4
str1_10. Сильне або прискорене серцебиття	1	2	3	4
str1_11. Ускладнене дихання	1	2	3	4
str1_12. Напади жару чи ознобу	1	2	3	4
Шкала тривоги				
str1_13. Повторювана знервованість або внутрішнє тремтіння	1	2	3	4
str1_14. Відчуття страху	1	2	3	4
str1_15. Відчуття, що з Вами станеться щось погане	1	2	3	4
str1_16. Знервованість, коли Ви залишилися наодинці	1	2	3	4
Шкала міжособистісної сензитивності				
str1_18. Відчуття, що Ви гірші за інших	1	2	3	4
str1_19. Відчуття незручності, коли люди спостерігають за Вами або говорять про Вас	1	2	3	4
str1_20. Надмірна сором'язливість під час спілкування з іншими	1	2	3	4
str1_21. Те, що Ваші почуття легко зачепити	1	2	3	4

Шкала параноїдальних ідей				
str1_22. Відчуття, що більшості людей не можна довіряти	1	2	3	4
str1_23. Наявність у Вас ідей, які не поділяють інші	1	2	3	4
str1_24. Відчуття, що люди зловживають Вашою довірою, якщо Ви їм дозволите	1	2	3	4
str1_25. Відчуття, що Вас зрадили	1	2	3	4
Шкала ворожості				
str1_26. Те, що Ви часто вступаєте в суперечку	1	2	3	4
str1_27. Те, що Ви кричите або шпурляєте речі	1	2	3	4
str1_28. Імпульси ламати або трощити що-небудь	1	2	3	4
str1_30. Спалахи гніву, яких Ви не могли стримати	1	2	3	4

Джерела

Білоусова, А.Ю., Гречкосій, Д.А. (2023). Мотивація та розвиток співробітників в умовах війни. Отримано з: <https://reposit.nupp.edu.ua>

Герасімова, Д.Л., Рахубенко, Г.Л. (2024). Мотивація, як трансформація стресу в період адаптації студентів творчих спеціальностей. У: *Управління якістю підготовки фахівців* (сс. 106–107). Одеса: ОДАБА.

Дембіцький, С. (2022). Індивідуальні та соціетальні цінності під час війни: актуальність, структура та вплив. *Національна безпека і оборона*, 3–4, 93–102.

Дембіцький, С., Сидоров, М. (2022). Цінність самореалізації у структурі індивідуальної життєдіяльності. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 1, 6–28.

Дембіцький, С., Жуленьова, О., Солодько, С. (2022). *Звіт про науково-дослідну роботу за договором №32/03-2021(3): Системний підхід до соціологічного вивчення індивідуальних цінностей: емпіричні імплікації*. Київ: Інститут соціології НАН України.

Дембіцький, С., Сидоров, М., Плющ, В., Соснюк, Є., Шалімова, О. (2019). Системний підхід до соціологічного вивчення індивідуальних цінностей. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 3, 102–123. <https://doi.org/10.15407/sociology2019.03.102>

Касьян, А.Я., Горощко, В.І. (2023). Роль медичної етики у запобіганні професійного вигорання: вплив цінностей та професійних стандартів. У: *Медична реабілітація в Україні: сучасний стан та напрями розвитку, проблеми та перспективи* (сс. 19–28). Полтава: ПДМУ.

Кліменкова, А.М. (2013). Культурні коди комерційної реклами: досвід побудови типології. *Український соціум*, 4, 39–50.

Когут, І. (2022). Аналіз факторів мотивації, які впливають на команди в інноваційних проектах під час кризи та війни. *Економіка та суспільство*, 40. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-16>

Марченко, О., Бричук, М., Дедух, М. (2022). Особливості мотивації студентів до самостійних занять руховою активністю в умовах воєнного стану. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*, 3, 44–50. <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2022.3.44-50>

Мельников, А. (2008). Соціологічна інтерпретація екзистенційних цінностей. *Соціологічні дослідження*, 10, 130–142.

Шестаковський, О.П. (2013). Цінності й переконання у крос-національних дослідженнях. *Економіка і прогнозування*, 1, 134–135.

Шкарлатюк, К. (2022). Стратегії стрес-долаючої поведінки студентської молоді в умовах війни. У: *Психологічні складові сталого розвитку суспільства: пошук психологічного обґрунтування на виклики сучасності* (сс. 74–76).

Blumer, H. (1986). *Symbolic interactionism: Perspective and method*. Berkeley: University of California Press.

Derogatis, L.R., Fitzpatrick, M. (2004). The SCL-90-R, the brief symptom inventory (BSI), and the BSI-18. In: *The Use of Psychological Testing for Treatment Planning and Outcomes Assessment* (Vol. 3, pp. 1–42). New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associated Publishers.

Hardt, J., Gerbershagen, H.U. (2001). Cross-validation of the SCL-27: A short psychometric screening instrument for chronic pain patients. *European Journal of Pain*, 5(2), 187–197.

Hofstede, G. (1980). Culture and organizations. *International Studies of Management & Organization*, 10(4), 15–41. <https://doi.org/10.1080/00208825.1980.11656300>

Inglehart, R. (1971). The silent revolution in Europe: Intergenerational change in post-industrial societies. *American Political Science Review*, 65(4), 991–1017. <https://doi.org/10.2307/1953494>

Rokeach, M. (1968). A theory of organization and change within value-attitude systems. *Journal of Social Issues*, 24(1), 13–33. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1968.tb01466.x>

Schwartz, S. H., Bilsky, W. (1987). Toward a universal psychological structure of human values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(3), 550–562. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.53.3.550>

Отримано 10.12.2024

References

Bilousova, A.Yu., Hrechkosiy, D.A. (2023). Motivation and development of personnel under war conditions. [In Ukrainian]. Received from: <https://reposit.nupp.edu.ua> [= Білоусова, Гречкосій 2023]

Blumer, H. (1986). *Symbolic interactionism: Perspective and method*. Berkeley: University of California Press.

Dembitskiy, S. (2022). Individual and societal values during the war: relevance, structure, and impact. [In Ukrainian]. *National security and defense*, 34, 93102. [= Дембіцький 2022]

Dembitskiy, S., Sydorov, M. (2022). The value of self-realization in the structure of individual life. [In Ukrainian]. *Sociology: theory, methods, marketing*, 1, 6–28 [= Дембіцький, Сидоров 2022]

Dembitskiy, S., Sydorov, M., Pliushch, V., Sosniuk, Ye., Shalimova, O. (2019). A systematic approach to sociological research of individual values. [In Ukrainian]. *Sociology: theory, methods, marketing*, 3, 102–123. <https://doi.org/10.15407/sociology2019.03.102> [= Дембіцький, Сидоров, Плющ, Соснюк, Шалімова 2019]

Dembitskiy, S., Zhuleniova, O., Solodko, S. (2022). *Report on scientific research work according to agreement №32/03-2021(3): System approach towards sociological study of individual values: empirical implications*. [In Ukrainian]. Kyiv: Institute of Sociology, NAS of Ukraine [= Дембіцький, Жуленьова, Солодзько 2022]

Derogatis, L.R., Fitzpatrick, M. (2004). The SCL-90-R, the brief symptom inventory (BSI), and the BSI-18. In: *The Use of Psychological Testing for Treatment Planning and Outcomes Assessment* (Vol. 3, pp. 1–42). New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associated Publishers.

Gerasimova, D.L., Rakhubenko, G.L. (2024) Motivation as stress transformation during adaptation period of students of art specialties. [In Ukrainian]. In: *Quality management for training of specialists* (pp. 106–107). Odesa: ODABA. [= Герасімова, Рахубенко 2024]

Hardt, J., Gerbershagen, H.U. (2001). Cross-validation of the SCL-27: A short psychometric screening instrument for chronic pain patients. *European Journal of Pain*, 5(2), 187–197.

Hofstede, G. (1980). Culture and organizations. *International Studies of Management & Organization*, 10(4), 15–41. <https://doi.org/10.1080/00208825.1980.11656300>

Inglehart, R. (1971). The silent revolution in Europe: Intergenerational change in post-industrial societies. *American Political Science Review*, 65(4), 991–1017. <https://doi.org/10.2307/1953494>

Kasyan, A.Ya., Goroshko, V.I. (2023). Role of medical ethics in prevention of professional burnout: impact of values and professional standards. [In Ukrainian]. In: *Medical rehabilitation in Ukraine: current state and directions of development, problems, and prospects* (pp. 19–28). Poltava: PSMU. [= Касьян, Горошко 2023]

Klimenkova, A.M. (2013). Cultural codes of commercial advertising: experience of typology construction. [In Ukrainian]. *Ukrainiansociety*, 4, 39–50. <https://doi.org/10.15407/socium2013.04.039> [= Кліменкова 2013]

Kohut, I. (2022). Analysis of motivation factors affecting teams in innovation projects during crisis and war. [In Ukrainian]. *Economy and Society*, 40. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-16> [= Когут 2022]

Marchenko, O., Brychuk, M., Diedukh, M. (2022). Peculiarities of students' motivation for independent physical activity in martial law conditions. [In Ukrainian]. *Theory and Methods of Physical Education and Sports*, 3, 44–50. <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2022.3.44-50> [= Марченко, Бричук, Дедух 2022]

Melnikov, A. (2008). Sociological interpretation of existential values. [In Ukrainian]. *Sociological studies*, 10, 130–142. [= Мельников 2008]

Rokeach, M. (1968). A theory of organization and change within value-attitude systems. *Journal of Social Issues*, 24(1), 13–33. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1968.tb01466.x>

Schwartz, S. H., Bilsky, W. (1987). Toward a universal psychological structure of human values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(3), 550–562. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.53.3.550>

Shestakovskiy, O.P. (2013). Values and beliefs in cross-national studies. [In Ukrainian]. *Economy and Forecasting*, 1, 134–135. [= Шестаковський 2013]

Shkarlatiuk, K. (2022). Strategies of stress-overcoming behavior of student youth under war conditions. [In Ukrainian]. In: *Psychological elements of sustainable development of society: search for psychological justification for the challenges of today* (pp. 74–76). [= Шкарлатюк 2022]

Received 10.12.2024

СЕРГІЙ ДЕМБІЦЬКИЙ, ОЛЬГА БУРОВА, ДМИТРО ГЛОМОЗДА, НАТАЛЯ СОБОЛЕВА, ІГОР БУРОВ, ІРИНА МАРИНІЧ

Вплив стресових станів на ціннісно-мотиваційну сферу українців під час війни

Статтю присвячено впливу руйнівного психологічного стресу на ціннісно-мотиваційну сферу населення України під час війни. Для концептуалізації ціннісно-мотиваційної сфери використано системний підхід до соціологічного вивчення цінностей. Цей підхід виокремлює тринадцять індивідуальних цінностей, що поділяються на три ціннісні сфери: базових потреб, успіху та універсальних орієнтирів.

Для вимірювання ціннісно-мотиваційних станів використано експериментальну методіку «Індекс життєвих сил та амбіцій», що спрямована на оцінювання ціннісної апатії, ціннісного виснаження, ціннісної фрустрації та ціннісної сили щодо кожної з індивідуальних цінностей — фізичного здоров'я, психологічного комфорту, міжособистісних стосунків, особистої свободи, моральності, багатства, краси, домашнього комфорту, влади, статусу, дозвілля, знання, самореалізації. Руйнівний психологічний стрес досліджено за допомоги семи шкал: ворожості, депресії, соматизації, міжособистісної сензитивності, тривожності, загальної виснаженості, параноїдальних ідей.

Досліджено комплексний вплив руйнівного психологічного стресу в різних його проявах на окремі цінності за такими ціннісно-мотиваційними станами, як апатія, виснаження, фрустрація та сила (дані 2023 року, вибірка репрезентативна для дорослого населення України). З'ясовано, що в контексті взяття до уваги ціннісних сил та амбіцій одразу за усіма цінностями найсуттєвішими чинниками є міжособистісна сензитивність, соматизація, депресія та виснаженість як стресові стани, що пригнічують ціннісно-мотиваційну сферу, а також ворожість як стресовий стан, що її активізує.

Виявлено, що руйнівні стресові стани порівняно слабо впливають на ціннісні сили та амбіції трьох «ціннісних стовпів» українців під час війни — міжособистісних стосунків, моральності

та знання. Така особливість є однією із запорок того, чому вони зберігають високий потенціал реалізації у складних умовах військового часу.

Ключові слова: психологічний дистрес, індивідуальні цінності, базові потреби, успіх, універсальні орієнтири, війна

SERHII DEMBITSKYI, OLGA BUROVA, DMYTRO HLOMOZDA, NATALIA SOBOLEIEVA, IGOR BUROV, IRYNA MARYNICH

The impact of stressful states on the value and motivational sphere of Ukrainians during the war

The article explores the impact of destructive psychological stress on the value-motivational sphere of the Ukrainian population during the Russo-Ukrainian war. A systems approach to the sociological study of values is employed to conceptualize the value-motivational sphere, identifying thirteen individual values grouped into three value spheres: basic needs, success, and universal reference points.

The value-motivational states are measured using the 'Index of life forces and ambitions' experimental method directed at evaluation of value apathy, value exhaustion, value frustration, and value force for each individual value — physical health, psychological comfort, interpersonal relationships, personal freedom, morality, wealth, beauty, home comfort, power, status, leisure, knowledge, self-realization. Destructive psychological stress is examined using seven scales: hostility, depression, somatization, interpersonal sensitivity, anxiety, exhaustion, and paranoid ideas.

The study investigates the complex effects of destructive psychological stress on individual values, focusing on value-motivational states such as apathy, exhaustion, frustration, and resilience (based on 2023 representative sample data). The analysis identifies interpersonal sensitivity, somatization, depression, and general exhaustion as stress states that suppress the value-motivational sphere, while hostility is found to act as a stress state that stimulates it.

It is also found that destructive stress states have a relatively weak impact on the value forces and ambitions of three wartime «value pillars» for Ukrainians: interpersonal relations, morality, and knowledge. This resilience is identified as a key factor contributing to the sustained realization potential of these values under harsh wartime conditions.

Keywords: psychological distress, individual values, basic needs, success, universal reference points, war